

'Alles heeft hier stilgestaan,
behalve de tijd'

SÃO TOMÉ
De inwoners van São
João dos Angolares
zeggen dat ze
afstammen van een
gestrand slavenschip uit
Angola; hun dialect is
nét even anders.

de jaren twintig, met prachtige houten vloeren, balkons rondom, de plavuizen glanzend van de deuil. 's Avonds gaat het aggregaat aan en komt het huis tot leven. In de keuken werkt Domingos Afonso Gravid, de twintigjarige chef. Hij spreekt een woordje Frans. Het eten is voortreffelijk. Domingos glimt onder de complimenten. Na de lokale koffie – 'de beste ter wereld' – kijken wij samen met zijn hulpjes gebroederlijk naar de televisie. Een Braziliaanse *telenovela*. Het moderne zakenleven in de grote stad flitst voorbij. Een dame probeert haar man te vermoorden. 'Hola! Die mevrouw deugt niet!' zegt Domingos, verontwaardigd. 'Zij is slecht!' Domingos zorgt goed voor ons, maar de plantage zelf is een ruïne, sfeervol, maar verdrietig. Buiten de tuin liggen de resten van twee grote droogovens voor de cacao, en direct ernaast ligt het emplacement van het smalspoorlijntje, dat Bombaim ooit verbond met de grote plantage van Agua Izé, aan de kust. In de witte bijgebouwen met deuropeningen-zonder-deur wonen oudere mensen in dorre misère. Op de weg spreek ik een meisje van een jaar of vijftien, dat bezig is met de maaltijd voor de houthakkers die verderop in het bos werken. Er scharrelt een half dozijn kinderen om haar heen. 'Zijn dat je broertjes?' vraag ik. 'Nee,' lacht ze. 'Alleen die drie, daar. Dit zijn mijn kinderen.'

DE LAATSTE HOOP

Het gevoel van afzondering is nog sterker op het andere eiland, Príncipe, 150 kilometer ten noordoosten en een halfuurtje vliegen in een propellervliegtuigje met twee Zuid-Afrikaanse piloten. Onze gids, Carlos Pinheiro, spreekt Portugees en Engels, maar ook Lung'iye, het creoolse dialect van Príncipe. Nog maar een paar honderd Príncipeanen beheersen dat. Príncipe is klein, er wonen maar zesduizend mensen, het regenwoud is er nog vrijwel intact. De aarde is rood; overal rijzen de grote ocabomen met hun rossigwitte stam op. Santo Antonio – 'de kleinste hoofdstad ter wereld', zegt Carlos – ligt aan een wonderbaarlijk mooie besloten baai, waarin het riviertje Papagaio uitmondt. Als wij er zijn is het toevallig Nationale Vrouwendag, maar er is geen kip op straat. Iedereen zit in de kerk. In de kathedraal wordt een lange mis opgedragen door de Colombiaanse priester, die zo te horen maar één psalm kent – geduldig zetten de vrouwen steeds hetzelfde deuntje in. Buiten wacht het muziekkorpsje van de padvindsters, in keurig uniform met warme wollen kousen, tot de feestelijke optocht van start kan gaan. Een eindje verderop wordt ook vief gezongen, in het kerkje van de Adventisten. Verder is het stadje uitgestorven. Pas aan het eind van de

SÃO TOMÉ
Nabij het dorpje Agua
Izé doen vrouwen
zingend de was terwijl
de kinderen spelen.

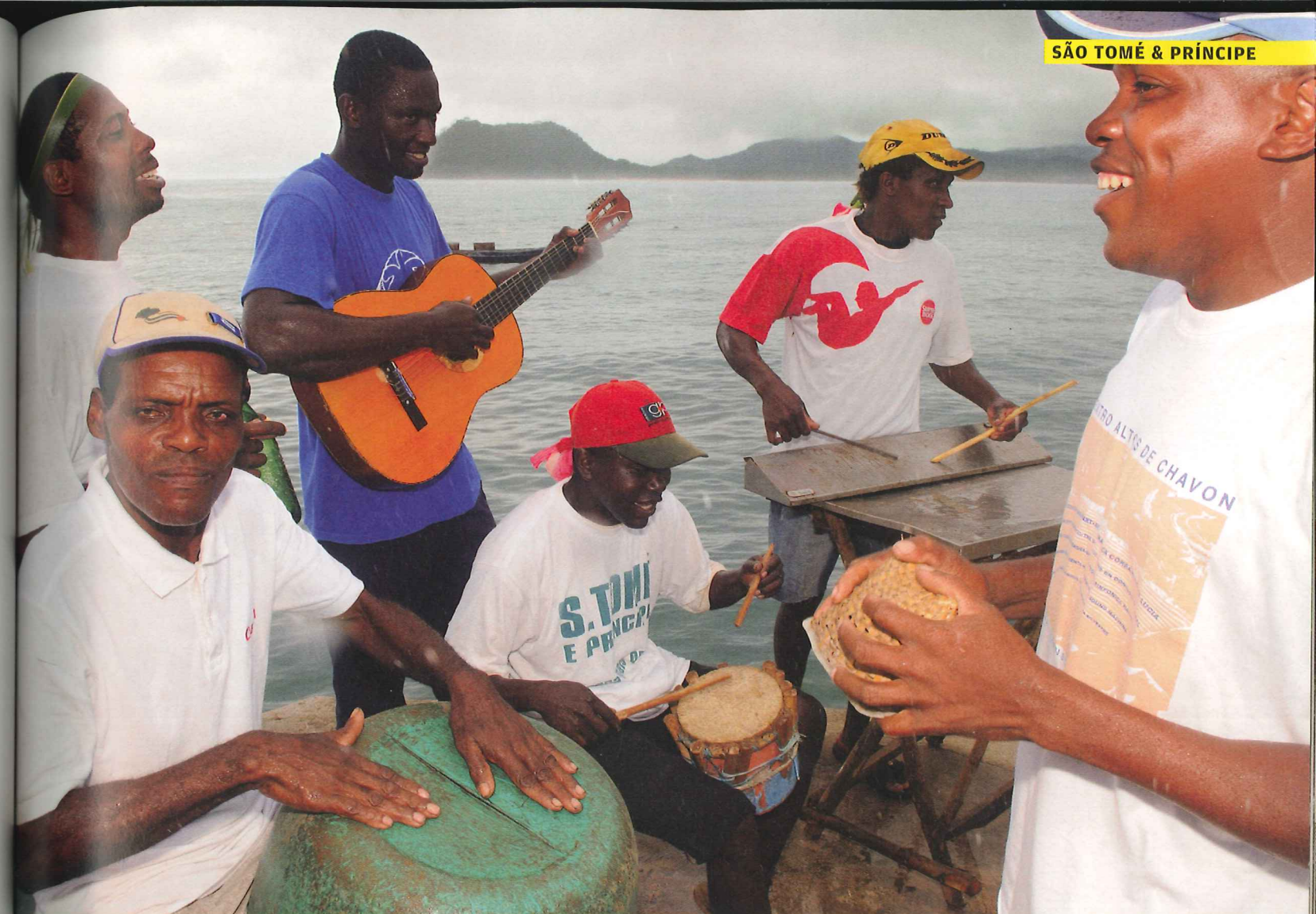

'Kijk, een dikke blanke!'

PRÍNCIPE

De spectaculaire
zandstranden van Príncipe,
waaronder Praia Banana,
Praia Abade or Praia São
Joaquim, heb je vrijwel
geheel voor jezelf.

Boven

SÃO TOMÉ

Welkom op Ilhéu (Ilha) das Rolas, een mini-eilandje ten zuiden van São Tomé, schrijlings op de evenaar. Je kunt er trouwen, precies op de grens tussen noord en zuid.

middag verzamelen de vrouwen zich bij het water, voor een dansje, een drankje en een visje. Rond het pleintje staat het achttiende-eeuwse Gouverneurspaleis, het gebouwtje van de Assemblee van de Autonome Regio Príncipe, een paar fraaie waaierpalmen, twee bronzen kanonnen uit 1632. We zijn in het decor van een landerig negentiende-eeuws epos van Gabriel García Márquez beland. Het schip met de aflossing komt pas over drie maanden. Als het komt. Ook op Príncipe zijn de koffie- en cacao-plantages bijna allemaal in verval, maar in dat verval zijn ze mooi. Bijvoorbeeld de grote roça van São Joaquim, waar het statige plantershuis in gebruik is genomen door de varkens, maar vanwaar je kunt uitzien over de westkant van het eiland en de smalle waterval die van de Pico Papagaio afstort. Ook hier zijn de arbeidersverblijven vervallen tot kleine sloppenwijken, toonbeelden van extreme armoede. Onder het Portugese bewind was Sao Tomé enigszins welvarend, maar na de onafhankelijkheid in 1975 vertrokken de Portugezen. Het enige waar ze op Sao Tomé verstand van hadden was cacao, maar de wereldmarkt stortte in en de economie lag weldra in puin. São Tomé liep in de armen van de marxisten. De plantages werden genationaliseerd, de DDR bouwde een bierbrouwerij, de Russen een radarsta-

tion. Ook na de val van het communisme is het een komen en gaan van buitenlanders: hulpverleners uit het Westen, Chinese en Taiwanese bouwvakkers en evangelische geestelijken. Niets hielp. Het enige wat de São Tomézen echt goed konden, was kinderen krijgen. Tien jaar geleden bleek opeens dat er onder de eilanden een enorme olievoorraad zit. De eerste schatting: vier miljard vaten. Opeens was São Tomé de beste vriend van de Verenigde Staten. De Amerikanen bouwden er een groot radiozendstation. Er was sprake van de bouw van een steunpunt voor de marine. São Tomé zou wel eens een nieuw Brunei kunnen worden, of het nieuwe Qatar. Miljarden euro's zouden ter beschikking komen van de arme São Tomézen. Vooralsnog gebeurt er niets. De olie is er, maar zit te diep. Winning is nog niet rendabel. De welvaart laat op zich wachten.

DIKKE BLANKE

Op São Tomé rijden we op weg naar het zuiden langs een van de symbolen van de zucht naar olie: de knipperende rode lichten van het radiostation Voice of America. De route langs de kust is een rammelavontuur en loopt dwars door dorpen – letterlijk over de drempels van de huizen – en langs Boca d'Inferno, een gat in de basaltkust waar de zee binnenstroomt en hoog opspuist. Dat valt

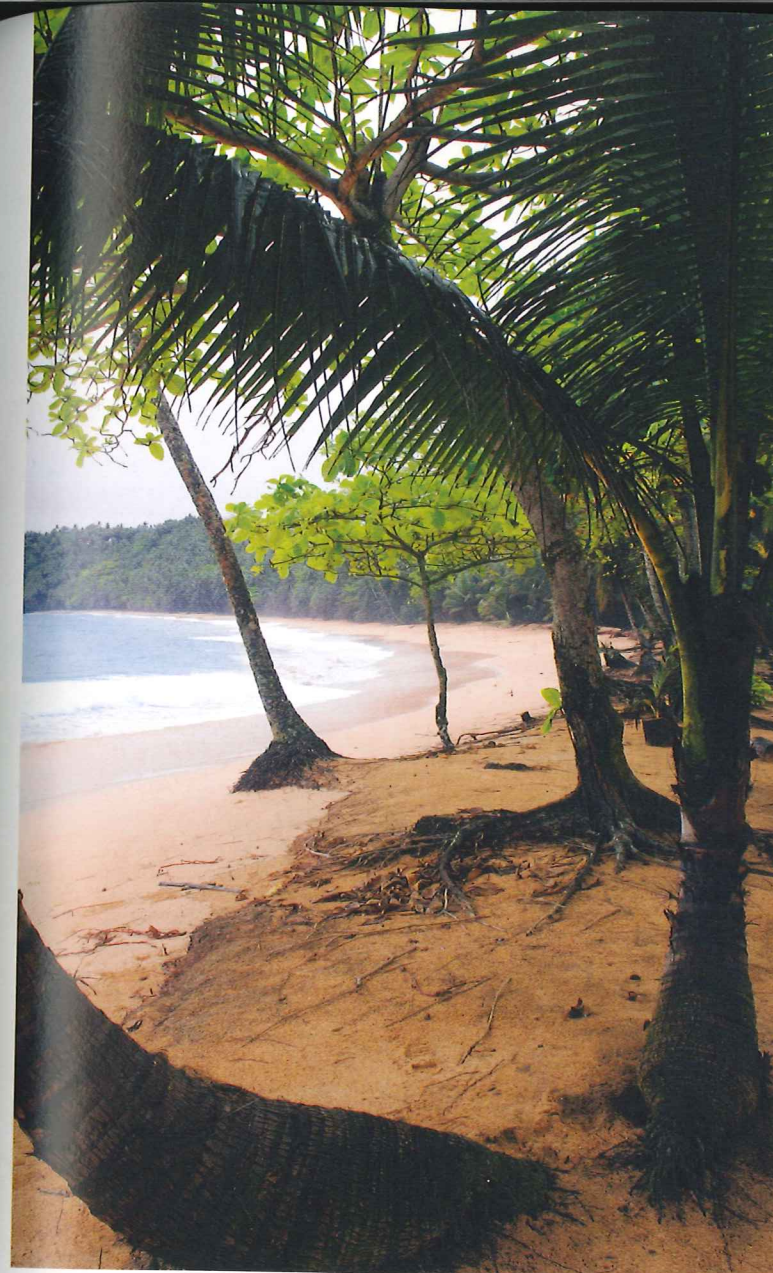
SÃO TOMÉ

Nabij Agua Izé, een dorpje aan de oostkust. De nabijgelegen gelijknamige cacaoplantage is een bezoek waard.

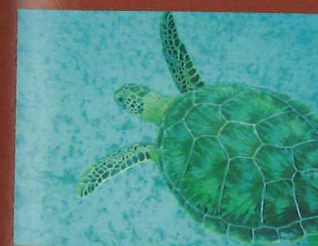
tegen. Er is een stuk afgebroken, zeggen de locals, hij doet 't niet meer zo goed. Maar er zijn prachtige baaien met zwart zand, waar vrouwen de was doen, zingend en kletsend. Bruggen zijn ingezakt en niet hersteld. We passeren een palmolieplantage, niet meer in bedrijf, een donkere, kilometers lange kathedraal van rechte palmstammen en dik bladerdek. We stoppen voor twee jagers die ons de aap tonen, die ze net hebben geschoten – morskoud, maar nog altijd stomverbaasd over wat 'm overkomen is. Het is een grappige scène – de makaak wijlen, de mannen goedlachs en trots, want twee kilo apenvlees brengt een dagloon op – maar het is ook treurig. Ik realiseer me dat al die São Tomézen en al die kinderen dat fantastische oerwoud binnen de kortste keren volledig zullen omhakken en alles opeten wat er in rondloopt. We passeren vissersdorpjes, waar alles heeft stilgestaan, behalve de tijd. Mannen zitten te kaarten in de zon. Op het strand liggen de *pirogues*, de houten prauwen, in lange rijen naast elkaar. Bij de boten ligt de vliegende vis te drogen. Het winkeltje aan de straat heeft bonen, rijst, *fuba*

(maïsmeel), olie, een paar blikjes Fanta, twee stopflessen met snoep. Het houten displaytje met gratis condooms is leeg. Als ik er sta te kijken, hoor ik de mannen achter me roepen naar de jongen die de winkel bestiert. 'Hé, José, opschieten, er staat een dikke blanke bij je zaak. Opschieten joh, die blanke wil wat!' Ze lachen hem uit. En mij ook. Soms zou je willen dat je Portugees net iets slechter was. Op de terugweg stoppen we bij onze laatste plantage: de *roça* van Agua Izé, waar de cacao teelt op São Tomé begon. Bovenop de heuvel ligt het oude hospitaal, met mooie boogvensters, een statige trap, alles in verval. De plantage is een arm dorp geworden, met een schooltje en een kapel. Maar de cacao fabriek is nog in bedrijf. Er werken 39 mensen. Het ruikt er fantastisch naar donkere chocola. Op het terrein vinden we de rails van de oude spoorverbinding met Bombaim. De vrouwen die de bonen sorteren lachen uitbundig naar me als ik ze groet en '*léve léve*' zeg. Maar in de armoede lijkt dat opeens een angstige bezwering. *Léve léve*: in godsnaam, laat ons met rust. Tenzij je goed nieuws komt brengen. ☺

Met dank aan Luís, Guitola en Susana van Navetur en Ana Rodrigues.

ZWEMMEN MET ZEESCHILDPADDEN

Rechts
SÃO TOMÉ
Het strand van Jalé, waar zeeschildpadden eitjes komen leggen.

PRÍNCIPE
Nationale Vrouwendag in Santo Antonio. Eerst naar de mis, dan parade, dan dansen.

SÃO TOMÉ
Trotse jagers met een makaak. Apenvlees (net als vleermuis overigens) is een gewild traditioneel gerecht op het eiland.

De bescherming van zeeschildpadden (*tartarugas*) is een serieuze zaak. Vier van de vijf soorten nestelen op São Tomé en Príncipe, waaronder de karetschildpad en de ernstig bedreigde *leatherback*, die 180 centimeter lang en 500 kilo zwaar kan worden. Tussen oktober en februari leggen ze op verschillende stranden hun eieren. Een opzichter van de kleine non-profitorganisatie MARAPA markeert de plek en herbegraaft de eieren in een veilig omheind stukje. De stranden Morro Peixe en Praia Micoló gelden als de beste om zeeschildpadden te bewonderen. Alle vier soorten worden hier gezien. MARAPA heeft ook een reservaatje in het uiterste zuiden, in Jalé, waar je in een ecolodge kunt overnachten.

